

РАЗЛИЧИЯ В ИНВЕСТИЦИОННИЯ КАПАЦИТЕТ НА ТЕРИТОРИАЛНИТЕ ЕДИНИЦИ – СЪСТОЯНИЕ И ПРОМЕНИ

В студията са изследвани различията в инвестиционния капацитет на българските общини, области и райони за планиране. Анализирани и оценени са: подреждането и диференциацията на териториалните единици по показатели за инвестиционен капацитет през 2003 и 2004 г. и динамиката на промените в подреждането.

JEL: R11, R19, R58

Целта на студията е да се определят, анализират и оценят състоянието и тенденциите в развитието на различията в инвестиционния капацитет между териториалните единици в България през периода 2003-2004 г. Изследвани са последователно три нива – общини (NUTS IV), области (NUTS III) и райони за планиране (NUTS II) в България.

Тази цел се постига чрез изпълнението на следните изследователски задачи:

1. На ниво общини:

- анализ и оценка на подреждането и диференциацията на общините по показатели за инвестиционен капацитет през 2003 и 2004 г.;
- анализ и оценка на промените в подреждането и диференциацията на общините по обобщаваща оценка през наблюдавания период;
- в допълнение на вече дефинираната цел на ниво общини е направен анализ и оценка на влиянието на реформата към фискална децентрализация върху подреждането на общините по отделни показатели и по обобщаваща оценка, като резултатите за 2003 и 2004 г. са съпоставени с тези от последната година преди реформата – 2002 г.²

¹ Яна Кирилова е докторант в Секция „Регионална и секторна икономика“ на Икономическия институт на БАН.

² Резултатите за 2002 г. са взети от изследователски проект на тема „Мониторинг на социално-икономическите и екологични различия на общините в Република България

2. На ниво област:

- анализ и оценка на различията в инвестиционния капацитет между областите и на промените в диференциацията между тях през периода 2003-2004 г.

3. На ниво район за планиране:

- анализ и оценка на различията в инвестиционния капацитет между районите на планиране и на промените в диференциацията между тях през периода 2003-2004 г.

4. Обобщения и изводи за:

- различията в инвестиционния капацитет между анализираните териториални единици през периода 2003-2004 г.
- влиянието на реформата към фискална децентрализация върху различията в инвестиционния капацитет между общините.

За целите на анализа и оценката на различията в инвестиционния капацитет на всички териториални нива са използвани следните показатели от общинските бюджети в България:

- приходи от целеви субсидии за инвестиции на един жител (лв.);
- собствени и привлечени средства, използвани за инвестиции на един жител (лв.).

Въз основа на тези единични показатели е изчислена обобщаващата оценка на инвестиционния капацитет на анализираните териториални единици. Тази оценка отразява съвкупното действие на двата избрани показателя и се определя чрез утвърдена методика, в основата на която е таксономичният метод.

1. Подреждане и диференциране на общините по показатели за инвестиционен капацитет през 2003 и 2004 г.

По всеки от посочените два показателя общините са обособени в три групи, формирани по следния начин: в първата са общините, които имат над средното за страната равнище по съответния показател; втората се формира от общините, чиито стойности са между средната и критичната стойност на визирания показател. Критичната стойност се определя като половината от сбора на средната за страната стойност на показателя и тази на последната в

за периода 2000-2002 г.”, осъществен от екип с участието на автора и приет от Научния съвет на Икономическия институт на БАН през май 2005 г.

подреждането община. В трета група попадат общините с равнище на съответния показател под критичната за страната стойност.

Анализирани са подреждането и диференциацията на общините въз основа на стойностите на показателите и обобщаващата оценка за 2003 и 2004 г., като е направена съпоставка със стойностите на тези показатели и обобщаващата оценка за 2002 г.

1.1. Приходи от целеви субсидии за инвестиции на един жител

На табл. 1 е представено разпределението на общините в посочените три групи в зависимост от стойностите на показателя през 2002, 2003 и 2004 г., а на табл. 2 – подреждането им през трите години.

Таблица 1

Групово разпределение на общините по показателя „приходи от целеви субсидии за инвестиции на 1 жител” през периода 2002-2004 г.

2002 г.	2003 г.	2004 г.
151 общини	150 общини	111 общини
78 общини	97 общини	71 общини
34 общини	16 общини	82 общини

Таблица 2

Подреждане на общините по показателя приходи от целеви субсидии за инвестиции на един жител през периода 2002-2004 г.

Ранг	Община	Целеви субсидии за инвестиции на 1 жител (лв.)	Ранг	Община	Целеви субсидии за инвестиции на 1 жител (лв.)
1	Царево (2002 г.)	201.76	критична стойност	2002 (ранг 231)	10.93
	Бяла-Вн (2003)	337.50		2003 (ранг 249)	7.40
	Баните (2004)	484.45		2004 (ранг 184)	7.74
	Бяла-Вн (2002 г.)	161.74			
2	Царево (2003 г.)	181.39	263	Плевен (2002)	6.83
	Льки (2004 г.)	427.87		Русе (2003)	5.09
	Льки (2002 г.)	139.87		Русе (2004)	2.30
3	Трекляно (2003 г.)	141.21	264	Варна (2002)	5.80
	Никола Козлево (2004)	271.90		Сливен (2003)	4.77
				Стамболийски (2004)	2.23
Средна стойност	2002 (ранг 152)	17.93	265	Белослав (2002)	3.93
	2003 (ранг 151)	14.80		Горна Оряховица (2003)	2.44
	2004 (ранг 112)	15.48		Златица (2004)	0.00

През 2003 г. е налице задълбочаване на неравномерното разпределение на общините по показателя приходи от целеви субсидии за инвестиции на един жител, наблюдавано и през 2002 г. Причина за това е значителният спад в средната и критичната стойности на показателя, стоящи твърде ниско в

подреждането, което води до неравномерното групиране на общините и концентрирането им главно в *първа група*. В нея попадат 150 общини – с една по-малко от 2002 г. Сред тях преобладават основно два типа. Първият са общини, на чиято територия се изграждат големи екологични обекти – депа за твърди битови отпадъци, водоснабдителни и канализационни системи, колектори и пречиствателни станции за отпадни води. Това са различни по големина, географско местоположение и икономическо развитие общини. Единственото, което ги обединява в случая, е, че в съответствие с политиката си по опазване на околната среда държавата планира да изгради на тяхна територия значителна екологична инфраструктура и за тази цел ги подпомага с целева субсидия, конкретно насочена за това. Списъкът на тези екологични обекти се утвърждава от Министерството на околната среда и водите и ежегодно се публикува като приложение в рамките на Закона за държавния бюджет. От 32-те общини, включени в утвърдения списък за 2003 г., 19 присъстват в първа група, като 8 са сред първите 20 общини с най-високи стойности на показателя – Бяла (Вн), Царево, Троян, Белослав, Велики Преслав, Оряхово, Антоново и Аксаково.

Вторият тип общини, идентифицирани в първа група по този показател, са предимно малки с население под 10 хил. жители, с ниска приходна база и нямащи възможност да генерират средства от собствени приходоизточници за финансиране на капитални вложения. Основен и често единствен източник на инвестиционни приходи за тях са целевите субсидии и разпределянето им между малък брой жители формира високите стойности на показателя. Сред тези общини са Трекляно, Пордим, Якимово, Брусарци, Самуил, Летница, Чипровци и т.н.

Във *втора група* се наблюдава най-голямо разнообразие, сред което се открояват няколко специфични групи:

- общини, получаващи целева субсидия за големи екологични проекти, които се изграждат на тяхна територия – Перник, Пловдив, Търговище, Благоевград, Враца и Шумен. Друга обединяваща ги черта е фактът, че те са и областни центрове;
- общини – вторични центрове като Свищов, Димитровград, Лом, Козлодуй, Карлово, Ботевград и Разлог, както и няколко други областни центрове – Габрово, Ловеч, Кюстендил, Велико Търново, Варна, Видин и Монтана;
- малки общини с население под 10 хил. жители с различна приходна база – Долна баня, Опака, Челопеч, Сапарева баня и т.н.

От 16-те общини, представени в *трета група*, 8 са областни центрове и едни от най-големите общини в страната – Русе, Стара Загора, Плевен, Бургас, Хасково, Ямбол и Сливен. Въпреки че 6 от общините в тази група също получават целеви субсидии за екологични обекти, отнесено към по-големия брой на населението в тях, това води до по-ниски стойности на показателя.

През 2004 г. се наблюдава сравнително по-равномерно разпределение на общините по показателя „приходи от целеви субсидии за инвестиции на един жител” в сравнение с 2003 г. Основните промени в подреждането им по този показател през 2004 г. са свързани с относително запазване на ядрото на първа група и придвижване на голям брой общини от първа във втора (46) и от втора в трета група (56).

От 111-те общини в *първа група* 90 са присъствали в нея и през 2003 г. Типологията на общините в тази група се запазва непроменена в сравнение с 2003 г. Новоприсъединилите се към първа група през 2004 г. не могат да се обединят по някакъв специфичен признак. Сред тях има различни общини в зависимост от броя на населението, приходната база и позицията от гледна точка на “център-периферия” – Челопеч, Искър, Якоруда, Сливен, Перник и т.н.

През 2004 г. приблизително 40% от общините във *втора група* са с население под 10 хил. жители: планински – Рила, Сатовча, Неделино; селскостопански – Опан, Сунгурларе, Криводол; гранични – Кула, Брегово; курортни – Хисаря, Сапарева баня и такива с развита икономика и висока приходна база – Куклен, Божурище. Във втора група попадат и някои от най-големите общини в страната като София и Пловдив.

Най-големите общини в страната, присъстващи в *трета група* през 2003 г., остават в нея и през 2004 г. Към тях се присъединяват главно общини – вторични центрове като Мездра, Пирдоп, Велинград, Поморие и Червен бряг, както и 7 по-големи общини – областни центрове като Варна, Благоевград, Враца, Монтана и т.н.

Съпоставката на подреждането на общините по показателя „приходи от целеви субсидии за инвестиции на един жител” през 2002, 2003 и 2004 г. води до следните по-важни изводи:

- В *първа група* настъпват сравнително най-малко промени – 76 общини (50% от състава на групата) присъстват в тази група през всяка от трите години, като някои са неизменно в челните позиции на подреждането – Бяла (Вн), Царево, Белослав, Джебел, Оряхово и т.н. Характерно за тях е, че те са малки – 70% са с население до 10 хил. жители. Въпреки че общините с най-високи стойности на показателя са такива, получаващи субсидии за екологични обекти, типичният случай в тази група е на малка община с ниска приходна база, разчитаща на държавна подкрепа за осъществяване на инвестициите си.
- Макар че броят на общините във *втора група* се запазва относително най-стабилен през трите години, тук се наблюдава по-голямо “текучество” в сравнение с първа група. Само 13 общини запазват позиции във втора група и през трите години, като няма никакъв критерий, по който те могат да бъдат обединени. Те се различават както по големината от гледна точка на населението, така и по приходна база, географско положение, икономика и

т.н. – Велико Търново, Борован, Куклен, Свиленград, Долна Митрополия и др.

- Най-голяма динамика в броя на общините през трите години има при трета група, като само 8 общини остават в нея през целия период. Обединяващото при тях е, че това са големи общини-областни центрове – Бургас, Хасково, Стара Загора, Плевен и Русе, с три изключения – Пещера, Дупница и Раковски.

1.2. Собствени и привлечени средства, използвани за инвестиции на един жител

На табл. 3 е представено разпределението на общините по групи в зависимост от стойностите на показателя „собствени и привлечени средства, използвани за инвестиции на 1 жител” през 2002, 2003 и 2004 г. На табл. 4 е показано подреждането на общините по този показател през трите години.

Таблица 3

Групово разпределение на общините по показателя „собствени и привлечени средства, използвани за инвестиции на 1 жител” през периода 2002-2004 г.

Група	2002 г.	2003 г.	2004 г.
Първа	82	71	91
Втора	45	47	44
Трета	136	145	129

Таблица 4

Подреждане на общините по показателя „собствени и привлечени средства, използвани за инвестиции на 1 жител” през периода 2002-2004 г.

Ранг	Община	Собств. и привл. средства, използвани за инвестиции на 1 жител (лв)	Ранг	Община	Собств. и привл. средства, използвани за инвестиции на 1 жител (лв)
1	Бяла-Вн (2002)	128.17	критична стойност	2002 (ранг 129)	3.53
	Бяла-Вн (2003)	373.99		2003 (ранг 120)	7.93
	Несебър (2004)	613.51		2004 (ранг 137)	9.29
2	Царево (2002)	98.30	263		
	Несебър (2003)	320.52		Камено (2002)	0.02
	Бяла-Вн (2004)	583.51		Крушари (2003)	0.04
3	Приморско (2002)	91.46	264	Трекляно (2004)	0.00
	Царево (2003)	246.85		Трекляно (2002)	0.01
	Царево (2004)	338.32		Върбица (2003)	0.03
.....			265	Крушари (2004)	0.00
Средна стойност	2002 (ранг 82)	7.05		Крушари (2002)	0.00
	2003 (ранг 72)	15.86		Гърмен (2003)	0.00
	2004 (ранг 92)	18.58		Върбица (2004)	0.00

През 2003 г. се запазва неравномерното разпределение на общините по групи. То е породено от факта, че средната и критичната стойности са твърде високо в подреждането. Това показва, че малко на брой, но мощни общини влияят силно върху средната за страната стойност на показателя, а по-слабо развитите остават под границата на критичността.

В *първа група* попадат два типа общини. Първите са такива, които през годината са успели да привлекат средства под формата на банкови заеми – Плевен, Русе, Видин и т.н., или чрез емисията на общински облигации – Дупница. Вторите са тези, които са успели да генерират нетни икономии от дейността си, т.е. текущите им приходи са по-високи от текущите им разходи и след като ги покрият, разполагат с икономии, които могат или директно да инвестират, или да използват за погасяване на инвестиционни заеми. Способността на общините да генерират икономии от собствени приходи се определя от разнообразни сравнителни предимства, които те притежават. В зависимост от тях в групата попадат: едни от големите общини в България – Пловдив, Варна, Хасково; малки, но силно индустриализирани общини – Девня, Белослав, Куклен; курортни общини – Несебър, Приморско, Царево, Бяла (Вн), Чепеларе, Банско; средноголеми общини с развита промишленост – Козлодуй, Троян, Рудозем, Белово и Мездра. Тези сравнителни предимства определят по-високите им приходи от собственост (наеми, продажба на недвижимо имущество), местни данъци и такси.

Втора група е най-малка по големина в сравнение с първа и трета. В нея попадат както големи общини като София, Благоевград, Шумен и Сливен, така и общини – вторични центрове със сравнително запазена икономика като Горна Оряховица, Разлог, Свищов и Карлово.

Трета група обединява главно два вида общини. Първите са големи общини-областни центрове, които не успяват да икономисат собствени приходи. Такива са Бургас, Перник, Враца, Пазарджик и др. Вторият тип са изостанали малки общини с население под 10 хил. жители, предимно селски (Кнежа, Бойчиновци, Угърчин, Самуил), планински (Гърмен, Чупрене, Маджарово, Златарица) и гранични (Грамада, Трекляно, Кайнарджа, Ивайловград, Кула), чийто единствен източник на средства за инвестиции са целевите субсидии от държавата. Една четвърт от общините в тази група имат стойност на показателя 0 лв., което разкрива пълната им зависимост от държавата по отношение на инвестициите.

За разлика от показателя „приходи от целеви субсидии за инвестиции на един жител“, при който промените през 2004 г. са свързани главно с прегрупиране на общините в низходяща посока от първа във втора и от втора в трета група, при показателя „собствени и привлечени средства, използвани за инвестиции на 1 жител“ се наблюдава разнопосочно движение на общините от всяка във всяка група.

Например 11 от общините, присъствали в *първа група* през 2003 г., сега отиват във втора група, а 13 – в трета група. Същевременно 18 общини, които през

2003 г. са били във втора група, сега отиват в първа, а 26 се преместват от трета в първа група. От първа група отпадат главно общини-вторични центрове като Берковица, Казанлък и Мизия, няколко малки периферни общини – Димово, Борино и Струмяни, и големи общини – Пловдив и Варна. Същевременно през 2004 г. към първа група се присъединяват София, а също и малки общини както с добре развита икономика – Челопеч, Костинброд, Раднево и Божурище, така и по-слабо развити – Калояново, Елена и Лозница.

През 2004 г. *втора група* се запазва с почти същия брой общини, но само 12 от тези, присъствали в нея през 2003 г., остават и през 2004 г. (25%). Тук също се наблюдава подобно прегрупиране, както и при първа група, но типологията на общините се запазва.

През 2004 г. *трета група* в най-голяма степен запазва състава си от 2003 г. – 99 общини (68%) остават в нея. От първа група идват 13 общини, а от втора 17. Една трета от общините в трета група отново имат стойност на показателя 0 лв. Характерните им особености също се запазват – няколко големи общини – областни центрове и изостанали малки общини с население под 10 хил. жители и ниска приходна база.

Съпоставката на поддръждането на общините по показателя „собствени и привлечени средства, използвани за инвестиции на 1 жител” през 2002, 2003 и 2004 г. води до следните по-важни изводи:

- В *първа и трета група* настъпват сравнително най-малко промени – 32 общини от първа и 71 общини от трета група присъстват в тези групи през всяка от трите години, т.е. с течение на времето финансово силните общини стават по-силни, съответно финансово слабите общини стават по-слаби. За сравнение при втора група броят на тези общини е само 3.
- За разлика от показателя „приходи от целеви субсидии за инвестиции на 1 жител” при приходите от собствени и привлечени средства, използвани за инвестиции на 1 жител, средната и критичните стойности нарастват през всяка от трите години (вж. табл. 4.). Причина за това е увеличението на собствените приходи на общините след стартирането на реформата към фискална децентрализация, което се отразява положително и на инвестиционните ресурси, с които те разполагат. Това обаче запазва неравномерното им разпределение по групи, при което малко на брой общини с високи стойности на показателя влияят върху средната му стойност.

1.3. Обобщаваща оценка за инвестиционния капацитет на общините

Тази оценка дава информация за съвкупното влияние на двата анализирани показателя. Разпределението на общините по групи в зависимост от стойностите на обобщаващата оценка през 2002, 2003 и 2004 г. е представено

на табл. 5. Подреждането по обобщаваща оценка за инвестиционния им капацитет през трите години е показано на табл. 6.

Таблица 5
Групово разпределение на общините по обобщаваща оценка за периода 2002-2004 г.

Група	2002 г.	2003 г.	2004 г.
Първа	133	124	100
Втора	73	82	75
Трета	57	57	89

От анализа на резултатите от подреждането на общините по обобщаваща оценка могат да се направят следните по-важни изводи:

Разпределението на общините по обобщаваща оценка през 2003 г. е сравнително неравномерно. В *първа група* попадат най-много общини (124). Около половината от тях в тази група са с население под 10 хил. жители. С най-високи рангове са два типа: (1) малки общини с висока приходна база (курортни и силно индустриализирани) – Царево, Приморско, Несебър, Бяла (Вн), Девня, Белослав; (2) малки общини, които получават най-много целеви субсидии на 1 жител – Трекляно, Оряхово, Маджарово и т.н. В първа група попадат и редица областни центрове като Плевен, Русе, Пловдив, Добрич, Разград и т.н.

Втора група включва Столична община, други осем общини – областни центрове (Варна, Видин, Шумен, Велико Търново, т.н.) и средно големи и по-малки общини със сравнително добре развита икономика – Камено, Костинброд, Казанлък и Ботевград.

Почти една трета от общините областни центрове попадат в *трета група*, като някои от тях (Перник, Стара Загора, Варна и Бургас) заемат последните места в подреждането по обобщаваща оценка. Останалите общини в тази група са предимно вторични центрове – Панагюрище, Айтос, Лясковец и Първомай.

През 2004 г. 60% от общините, които са били в *първа група* през 2003 г., остават в нея. От първа във втора група преминават 35, а от първа в трета група – 14 общини, основно такива с по-ниска приходна база. През 2004 г. първа група се състои главно от малки общини с висока приходна база.

При *втора група* се наблюдават по-големи размествания през 2004 г. в сравнение с 2003 г. Само една трета от тях, присъствали в нея през 2003 г., сега са отново там. Към трета група се пренасочват 36 общини, а към първа – 20. Същевременно от трета група се присъединяват 14 общини. През 2004 г. втора група обединява по-малко областни центрове и в по-голяма степен средно големи и по-малки общини със сравнително добре развита икономика.

Таблица 6

Подреждане на общините според равнището на обобщаващата оценка за инвестиционния им капацитет през 2002-2004 г.

Ранг	Община	Обобщаваща оценка	Ранг	Община	Обобщаваща оценка
1	Царево (2002)	0.13963	критична стойност	2002 (ранг 208)	0.88044
	Бяла-Вн (2003)	0.00000		2003 (ранг 208)	0.88845
	Царево (2004)	0.49187		2004 (ранг 177)	0.90847
2	Бяла-Вн (2002)	0.13975			
	Царево (2003)	0.39084	263	Асеновград (2002)	0.89955
	Бяла-Вн (2004)	0.52587		Монтана (2003)	0.90000
3	Мадан (2002)	0.58946		Костенец (2004)	0.92094
	Белослав (2003)	0.65464	264	Плевен (2002)	0.90336
	Белослав (2004)	0.56918		Бургас (2003)	0.90041
.....				Стамболийски (2004)	0.92105
Средна стойност	2002 (ранг 134)	0.85598	265	Пещера (2002)	0.90490
	2003 (ранг 125)	0.87457		Перущица (2003)	0.90232
	2004 (ранг 101)	0.89505		Златица (2004)	0.92190

През 2004 г. 40% от общините, които през 2003 г. са били в *трета група*, остават в нея. Някои от областните центрове с по-ниски стойности на обобщаващата оценка през 2003 г. вече са преминали във втора група (Сливен, Перник, Пазарджик, т.н.), но като цяло типологията на общините в тази група се запазва.

Съпоставката с резултатите от предходното изследване води до следните изводи:

- През 2003 г. 49 общини подобряват обобщаващите си оценки спрямо 2002 г., а през 2004 г. – 35 общини подобряват оценките си спрямо 2003 г. Анализът показва, че обобщаващите оценки само на 4 от всички общини в България (Каварна, Белослав, Ружинци и Елин Пелин) търпят промяна в положителна насока във всички наблюдавани години.
- През трите изследвани години 63 общини са неизменно в първа група по обобщаваща оценка. При втора група този брой е 26, а при трета той е най-нисък – 16 общини.

Промените в обобщаващите оценки за инвестиционния капацитет на общините през трите години са илюстрирани на фиг. 1.

Анализът на кривите, представящи стойностите на обобщените оценки за всички общини през наблюдавания период показва следното:

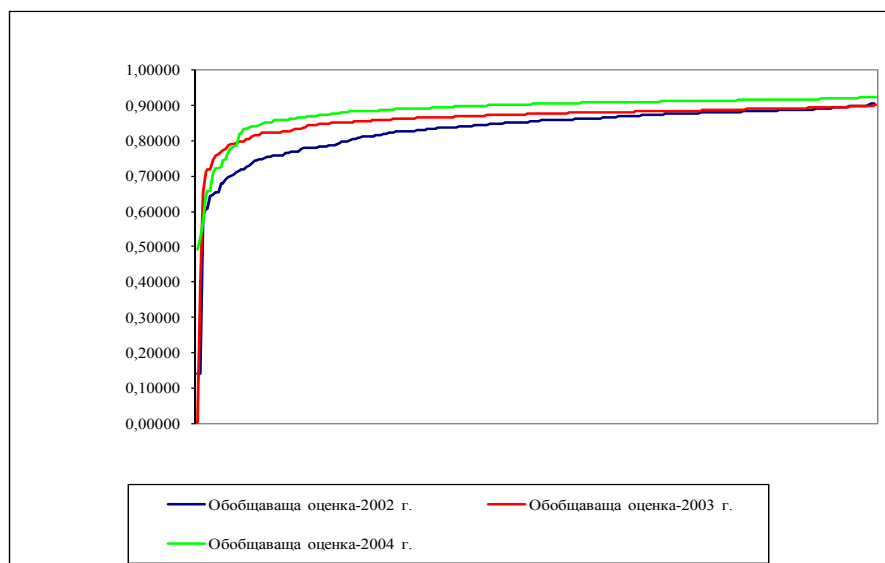
- С всяка изминала година кривата на обобщаващите оценки за всички общини става все по-стръмна, най-вече в краищата, формирани от най-високите стойности. Това е следствие от по-рязкото увеличаване на

различията между всички общини и засилването на поляризацията и особено между тези общини, които са в първата група на подреждането.

- Кривата (стойностите на обобщаващата оценка) за всяка следваща година е над тази за предходната, което е признак за известно влошаване на оценките (вж. табл. 6).

Фигура 1

Промени в обобщаващите оценки за инвестиционен капацитет през периода 2002-2004 г.

1.4. Диференциация по двата изследвани показателя и влиянието им върху обобщаващата оценка

Групирането на общините по анализираните показатели показва определени различия. Тези показатели илюстрират двата главни източника на инвестиционни средства за българските общини, отнесени към един жител. Сумата на средствата от тях всъщност показва общата сума на инвестиционните разходи, направени чрез общинския бюджет на територията на всяка община.

Показателите имат различна същност, което обуславя и различията в подреждането на общините. Показателят *“целеви субсидии за инвестиции на 1 жител”* показва способността на общините да инвестират с помощта на държавата. Ето защо при разпределението по този показател финансово слаби и икономически изостанали общини масово присъстват в първите две групи. Показателят *“приходи от собствени и привлечени средства на 1 жител”* от своя страна показва способността на общините да инвестират със собствени сили. Това логически обяснява присъствието на финансово богати и икономически развити общини в челните места на подреждането.

Диференциацията по отделни показатели (а оттук и влиянието им върху формирането на обобщаващата оценка) най-точно се измерва чрез коефициента на вариация.

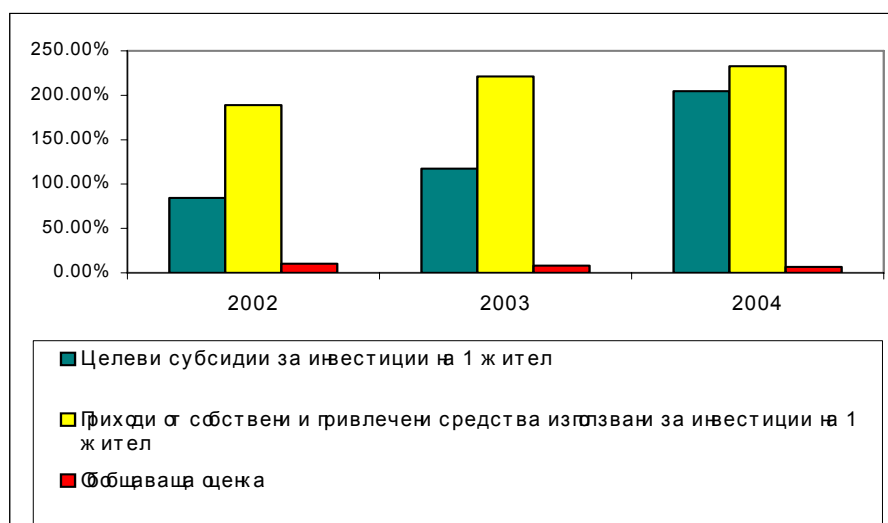
Както се вижда различията между общините са най-големи при показателя *“приходи от собствени и привлечени средства на 1 жител”*. Това е валидно и за двете изследвани години – 2003 и 2004. Съпоставката с 2002 г. разкрива, че с всяка изминала година диференциацията между общините по този показател се задълбочава. Диференциацията между общините при показателя *“целеви субсидии за инвестиции на 1 жител”* е по-ниска в сравнение с приходите от собствени и привлечени средства на 1 жител, но и тя нараства с всяка изминала година. Различният характер и насоченост на двата изследвани показателя води до взаимното им уравновесяване и компенсиране, което се наблюдава във всички години. В контраст с нарастващата диференциация между общините по двата анализирани показателя, диференциацията по обобщаваща оценка намалява непрекъснато.

Таблица 7
Коефициенти на вариация при изследваните показатели и обобщаващите оценки за периода 2002-2004 г.

Показател	Коефициент на вариация (%)		
	2002 г.	2003 г.	2004 г.
Целеви субсидии за инвестиции на 1 жител	84.30	117.24	204.74
Приходи от собствени и привлечени средства, използвани за инвестиции на 1 жител	188.94	221.32	232.70
Обобщаваща оценка	10.25	8.13	6.55

Данните, представени на табл. 7, са илюстрирани на фиг. 2.

Фигура 2
Коефициенти на вариация при изследваните показатели и обобщаващите оценки за периода 2002-2004 г.

1.5. Съпоставка на трите групи общини по обобщаваща оценка за инвестиционния капацитет и по интегрална оценка за социално-икономическо състояние

На табл. 8 и 9 е представено груповото разпределение на общините по обобщаваща и интегрална оценка и подреждането им по тези оценки през периода 2002-2004 г.

Таблица 8

Групово разпределение на общините по обобщаваща и интегрална оценка за периода 2002-2004 г. (брой общини)

Група	2002 г.		2003 г.		2004 г.	
	Обобщаваща оценка	Интегрална оценка	Обобщаваща оценка	Интегрална оценка	Обобщаваща оценка	Интегрална оценка
Първа	133	43	124	34	100	38
Втора	73	169	82	142	75	149
Трета	57	51	57	88	89	77

Груповото разпределение на общините по обобщаваща и интегрална оценки през 2003 и 2004 г., както и през 2002 г., показва съществени различия. Разпределението по обобщаваща оценка и през трите години говори за най-голяма концентрация на общини в първа група (т.е. над средното) и най-малка – в трета (т.е. под критичната стойност). При групирането по интегрална оценка и през трите години най-много общини се концентрират във втора група (т.е. между средната и критичната стойности), а най-малко – в първа (над средното).

Таблица 9

Подреждане на общините според ранговете им по обобщаващата и интегралната оценки през периода 2002-2004 г.

Ранг по интегрална оценка	Община	Ранг по обобщаваща оценка	Ранг по интегрална оценка	Община	Ранг по обобщаваща оценка
1	Несебър (2002)	16	214	критична стойност	208
	Девня (2003)	112	178	критична стойност	208
	Несебър (2004)	6	189	критична стойност	177
2	Приморско (2002)	5			
	Несебър (2003)	6	263	Ружинци (2002)	161
	Челопеч (2004)	13		Крумовград (2003)	60
3	Девня (2002)	51	264	Крумовград (2004)	58
	Приморско (2003)	30		Крумовград (2002)	35
	Девня (2004)	112		Джебел (2003)	43
.....				Каолиново (2004)	198
44	средна стойност (2002)	134	265	Джебел (2002)	15
35	средна стойност (2003)	125		Никола Козлево (2003)	153
39	средна стойност (2004)	101		Никола Козлево (2004)	8

Анализът на кохерентността³ на подреждането в двете групировки през 2003 г. показва, че в състава на формираната според интегралната оценка първа група влизат 16 общини от първа група по обобщаваща оценка, като в случая кохерентността е 47.1% (сравнително висока). При втора и трета групи тя е сравнително ниска – съответно 41 общини (28.9%) и 13 общини (14.8%). През 2004 г. се наблюдава лек спад в кохерентността при първа и втора група съответно 44.7 и 22.8% и значително нарастване при трета – 22.8%.

При съпоставката на ранговете на общините по обобщаваща и интегрална оценки през 2003 г. се вижда, че те не съвпадат при нито една община. При 2004 г. има съвпадение на ранговете по двете оценки при 3 общини – Копревница (54), Своге (61) и Ковачевци (162).

През 2003 г. 132 общини имат по-високи рангове по обобщаваща оценка в сравнение с ранговете им по интегрална оценка. През 2004 г. този брой намалява от 132 на 128.

2. Различия в инвестиционния капацитет между областите през периода 2003-2004 година

Тези различия се оценяват с помощта на същия методологически подход и показатели, използвани за общините. Резултатите от изследването са показани на табл. 10.

Стойностите на обобщаващата оценка разкриват водещите позиции на три области – Смолянска, Кърджалийска и Бургаска. Същевременно, стойностите на оценките на областите, намиращи се в дъното на класацията, са доста отдалечени от тези на първите в ранжирането области. Това е предпоставка за съществуването на сравнително добре изразена диференциация между обобщаващите оценки за инвестиционен капацитет на областите. Коефициентът на вариация по обобщаваща оценка за 2003 г. при областите е 16.33%, докато при общините той е 8.13%.

През 2004 г. 3 области запазват позициите си в подреждането по обобщаваща оценка. Това са Смолянска, Кърджалийска и Бургаска, които отново заемат първите три позиции. Старозагорска област е отново в дъното на подреждането, а 12 общини са влошили позициите си. Най-голям спад бележат Кюстендилска област (с 19 позиции), Видинска и Русенска области (с по 10 позиции). Подобряване в позициите има при 13 области. Най-голямо придвижване напред в подреждането се наблюдава при Разградска област (с 11 позиции), София-град и Шуменска област (с по 8 позиции).

Въпреки че през 2004 г. стойностите на обобщаващите оценки се подобряват, диференциацията между областите по обобщаваща оценка се увеличава. Размахът (измерен чрез разликата между максималната и минималната

³ Тя се измерва като дял на общините от “i”-та група общини по обобщаваща социална оценка, попадащи в съответната “i”-та група общини по интегрална оценка (i=I, II, III).

стойност на оценките $d_{\max} - d_{\min}$) нараства от 0,4775 през 2003 г. на 0,6152 през 2004 г. Коефициентът на вариация е 18.81%, като диференциацията между областите отново е по-висока, отколкото между общините (коефициент на вариация 6.55% през 2004 г.).

Таблица 10

Обобщаващи оценки и рангове, характеризиращи равнището на инвестиционния капацитет на областите за периода 2003-2004 година

Области	2003		2004		Посока на промяната на ранга
	Оценка	Ранг	Оценка	Ранг	
Смолян	0,4475	1	0,2715	1	о
Кърджали	0,4717	2	0,4016	2	о
Бургас	0,5961	3	0,5838	3	о
Варна	0,627	4	0,7067	11	-
Ловеч	0,6447	5	0,6532	6	-
Добрич	0,6602	6	0,6879	10	-
Кюстендил	0,6762	7	0,8604	26	-
Софийска област	0,6795	8	0,6438	5	+
Видин	0,6857	9	0,8102	19	-
Силистра	0,7213	10	0,6139	4	+
Благоевград	0,723	11	0,7499	15	-
Хасково	0,7359	12	0,7373	13	-
Русе	0,7552	13	0,8418	23	-
Враца	0,7601	14	0,7618	16	-
Шумен	0,7734	15	0,664	7	+
Габрово	0,7876	16	0,78	17	-
София-град	0,7963	17	0,6855	9	+
Пловдив	0,8053	18	0,7321	12	+
Разград	0,8088	19	0,682	8	+
Плевен	0,8304	20	0,8867	28	-
Ямбол	0,8468	21	0,8514	25	-
Велико Търново	0,8568	22	0,7435	14	+
Монтана	0,8639	23	0,79	18	+
Търговище	0,8899	24	0,841	22	+
Перник	0,902	25	0,8379	21	+
Пазарджик	0,9146	26	0,8502	24	+
Сливен	0,923	27	0,8115	20	+
Стара Загора	0,925	28	0,8646	27	+

Въз основа на данните от табл. 11 може да се направи изводът, че по-големият относителен дял на “критични/изоставащи” общини в една област влияе върху нейното позициониране в общото подреждане. При областите, които са лидери в подреждането – Кърджали и Смолян например, няма “критични/изоставащи” общини. Коефициентът на корелация между относителния дял на “критичните/изоставащи” общини за всяка област и ранга на областта по обобщаваща оценка е 0,8162 (т.е. много силна положителна връзка).

Таблица 11

Разпределение на общините по области и по групи през 2004 година

Области	Брой общини	Първа група общини („развити“)	Втора група общини („средни“)	Трета група общини („критични/изоставащи“)
Благоевград	14	6	2	6 (43%)
Бургас	13	7	1	5 (38%)
Варна	12	6	4	2 (17%)
Велико Търново	10	3	3	4 (40%)
Видин	11	5	3	3 (27%)
Враца	10	2	3	5 (50%)
Габрово	4	2	1	1 (25%)
Добрич	8	2	4	2 (25%)
Кърджали	7	7	0	0 (0%)
Кюстендил	9	3	4	2 (22%)
Ловеч	8	3	2	3 (38%)
Монтана	11	4	3	4 (36%)
Пазарджик	11	2	2	7 (64%)
Перник	6	2	3	1 (17%)
Плевен	11	4	1	6 (55%)
Пловдив	18	5	6	7 (39%)
Разград	7	5	0	2 (29%)
Русе	8	1	3	4 (50%)
Силистра	7	2	4	1 (14%)
Сливен	4	1	2	1 (25%)
Смолян	10	8	2	0 (0%)
Столична община	1	1	0	0 (0%)
Софийска област	22	10	5	7 (32%)
Стара Загора	11	1	5	5 (45%)
Търговище	5	1	2	2 (40%)
Хасково	11	4	5	2 (18%)
Шумен	10	2	3	5 (50%)
Ямбол	5	1	2	2 (40%)

* Цифрите в скоби представят дела на групата в общия брой общини в областта.

3. Различия в инвестиционния капацитет между районите на планиране през периода 2003-2004 г.

Резултатите от изчислението на тези различия са представени на табл. 12.

Таблица 12

Обобщаващи социални оценки и рангове, характеризиращи равнището на инвестиционния капацитет на районите за планиране за периода 2003-2004 г.

Райони на планиране	2003		2004		Посока на промяната на ранга
	Оценка	Ранг	Оценка	Ранг	
Северен централен	0,7169	1	0,8604	6	-
Североизточен	0,7395	2	0,4246	2	o
Югоизточен	0,7423	3	0,3238	1	+
Югозападен	0,8854	4	0,6408	4	o
Южен централен	0,9124	5	0,5205	3	+
Северозападен	0,9298	6	0,8363	5	+

През изследвания период само два района на планиране запазват позициите си в подреждането – Североизточен и Югозападен; три района ги подобряват, а един изостава значително в подреждането – Северен централен.

Въпреки подобряването на стойностите на обобщаващата оценка през 2004 г. размахът на диференциацията нараства от 0,2129 през 2003 г. до 0,5366 през 2004 г. Това показва известно задълбочаване на различията в инвестиционния капацитет между районите на планиране, което вече беше констатирано и за областите. Друг измерител на това е коефициентът на вариация на стойностите на обобщаващата оценка за районите на планиране, който през 2003 г. е 10.89%, а през 2004 г. – 33.18%.

Подобно на ситуацията при областите високият относителен дял на “критични/изоставащи” общини в един район на планиране влияе върху неговата позиция в подреждането. Коефициентът на корелация между тези две променливи за 2004 г. е 0,6028 (т.е. силна права връзка) (табл. 13).

Таблица 13

Разпределение на общините по райони за планиране и по групи през 2004 г.

Райони на планиране	Брой общини	Първа група общини („развити”)	Втора група общини („средни”)	Трета група общини („критични/изоставащи”)
Северен централен	41	13	10	18 (44%)
Североизточен	49	18	17	14 (29%)
Югоизточен	22	9	5	8 (36%)
Югозападен	52	22	14	16 (31%)
Южен централен	68	27	20	21 (31%)
Северозападен	32	11	9	12 (38%)

* * *

В зависимост от целите на изследването, определили насоките на анализа, могат да се формулират **две основни групи изводи:**

1. Влияние на реформата към фискална децентрализация върху различията в инвестиционния капацитет на общините

- Фискалната децентрализация задълбочава диференциацията между общините и по двата изследвани показателя. В резултат се наблюдава ясно изявена поляризация, изразяваща се в това “силните общини да стават по-силни (първа група), слабите – по-слаби (трета група), а в центъра (втора група) да остават минимален брой общини.
- Едни от преките резултати от фискалната децентрализация са свързани с нарастването на равнището и относителния дял на приходите от

собствени източници в общинските бюджети. Това обуславя както постоянния ръст на средните и критичните стойности при този показател през трите години, така и по-голямата диференциация на общините при него.

- Въпреки че системата на целеви капиталови трансфери за общините остава сравнително непроменена от реформата към фискална децентрализация, диференциацията между общините по показателя „приходи от целеви субсидии за инвестиции” се задълбочава, но не толкова силно както при приходите от собствени и привлечени средства.
- Макар че двата изследвани показателя се уравновесяват взаимно, реформата към фискална децентрализация води до влошаване на стойностите на обобщаващата оценка за инвестиционен капацитет на общините и задълбочаване на диференциацията между тях в посока към по-голяма поляризация.

2. Различия в инвестиционния капацитет между териториалните единици през периода 2003-2004 г.

- Резултатите от изследването показват, че най-малка е диференциацията между общините по техните обобщаващи оценки за инвестиционен капацитет, следвани от областите, а най-голяма е тя при районите за планиране.

Въпреки тези различия между коефициентите на вариация при трите типа териториални единици при всички тях се наблюдава една и съща тенденция към задълбочаване на диференциацията през 2004 г. в сравнение с 2003 г.